

FORSVARSAKADEMIET

BRIEF

ASATRO OG DE DANSKE SOLDATER

Af Jacob Bech Joensen, sergent og stud. theol. ved Aarhus
Universitet

FORSVARSAKADEMIET

BRIEF

ASATRO OG DE DANSKE SOLDATER

Af Jacob Bech Joensen, sergent og stud. theol. ved Aarhus
Universitet

© Forsvarsakademiet

Alle rettigheder forbeholdes. Mekanisk, fotografisk eller anden gengivelse af eller kopiering fra denne bog eller dele heraf er kun tilladt i overensstemmelse med aftaler mellem Forsvaret og Copy-Dan. Enhver anden udnyttelse uden Forsvarsakademiets skriftlige samtykke er forbudt i følge gældende lov om ophavsret. Undtaget herfra er korte uddrag til brug ved anmeldelser

Forsvarsakademiet er Danmarks førende forskningsinstitution inden for militære studier. Vi forsker i et bredt felt af militære kerneområder såsom militære operationer, strategi, sikkerheds- og forsvarspolitik, militær ledelse, tværkulturel forståelse og militærhistorie. Akademiets fælles omdrejningspunkt er anvendt forskning i fremtidens konflikter.

Forsvarsakademiets forskning og forskningsbaserede uddannelser skal være med til at sikre, at dansk forsvar kan kæmpe og vinde i morgendagens konflikter. Men den omfattende viden på akademiet skal ikke alene stilles til rådighed for forsvaret. Gennem publikationer bidrager akademiet også til at informere og nuancere den offentlige debat om danske og internationale forsvars- og sikkerhedspolitiske forhold.

God fornøjelse ved læsning af Forsvarsakademiets publikationer!

København november 2011

Forsvarsakademiet

Svanemøllens Kaserne

Postboks 2521

2100 København Ø

Tlf.: 3915 1515

Fax: 3915 6172

Redaktør: Flemming Splidsboel, forskningskoordinator

Layout: FAK

ISBN: 978-87-987720-9-5

Udkommer kun i elektronisk form

Forsvarsakademiets forlag

Indledning

lagttagere af livet blandt de danske soldater i internationale operationer har i de senere år bemærket, at stadig flere soldater tilsyneladende bekender sig til asatroen på et eller andet niveau, uden at der dog findes statistisk materiale, der kan bekræfte denne udvikling. Asatroen er en rekonstruktion af en gammel nordisk religion, der bygger på fortællinger om de nordiske guder og jætter, og som i symbolsk form beskæftiger sig med menneskelivets grundlæggende vilkår. I denne artikel redegør jeg for denne udvikling og diskuterer dens betydning i forbindelse med forsvarets internationale operationer. Med en bachelorgrad i teologi og som sergent af reserven fik jeg i 2010 ansættelse i hæren og blev udstationeret i Afghanistan med ISAF hold 10. Ved siden af min funktion som sanitetsgruppchef indsamlede jeg empirisk materiale til et feltprojekt om etik på kandidatuddannelsen i teologi, og dette materiale er i nogen udstrækning også anvendt til denne artikel.

Jeg indleder artiklen med et overblik over dansk religions- og trosliv i dag med fokus på den fremtrædende plads, myter og mytologi i de senere år har fået i populærkulturen. Artiklen forsøger dermed at afklare, hvilke strømninger i Danmarks religiøse samtid, der kan tænkes at påvirke soldaters religiøsitet, idet fokus gradvis rettes mod soldaternes forhold til asatroen. I den sammenhæng er det relevant at se på nogle af de religionssociologiske mekanismer, der træder i kraft under internationale operationer. Til sidst vil jeg på baggrund af en sammenfatning give et bud på, hvilken betydning asatroens udbredelse blandt soldater har eller kan få for forsvaret.

Jeg vil i artiklen omtale 'soldaten' i ental og undertiden referere til soldaten som 'ham', men jeg er selvfølgelig opmærksom på, at et stort antal kvinder er soldater.

Soldater og religiøs tro

Med sine ca. 24.300 ansatte¹ afspejler forsvaret i store træk det danske samfund, og man må derfor formode, at forsvaret ligeledes i betydelig grad afspejler den religiøse udvikling i Danmark. Religion og trosliv i Danmark har i mange år været påvirket af blandt andet faldende tilslutning til folkekirken og stigende sekularisering, det vil sige en proces, hvor mennesket placeres i en historisk sammenhæng frem for en religiøs kosmologi, og hvor der gives plads til såvel ikke-religiøse livsanskuelser som nye religionsformer. Hans Raun Iversen, lektor i teologi ved Københavns Universitet, har undersøgt denne udvikling med særlig fokus på de nye religionsformer, og han fremhæver særligt tre: Implicit eller banal religion, nyreligiøsitet og nyåndelighed samt kulturkristendom (Højsgaard & Iversen 2005). Disse former indgår efter min vurdering i en intern vekselvirkning, der er relevant i forhold til denne artikel.

Den første form er den implicite eller banale religion. Med 'implicit' forstås, at formen består af fritstillede, personlige trosforestillinger, der ikke er forankret i fx et trossamfund, og som derfor let overses. Med 'banal' menes, at umiddelbare og tilfældige fænomener, fx inspireret af populærkulturelle strømninger, tillægges diffuse, religiøse tolkninger uden forbindelse til kendte tolkningsrammer. Sammenfattende opstår den implicite eller banale religion, fordi "tolkningsmulighederne i dag [er] mangfoldige, helt personlige eller måske endda inspireret af religiøse forestillinger, som ikke hører med til den traditionelle, danske religionspark" (ibid., 111).

Den implicite eller banale religion er nært forbundet med den næste form, nemlig nyreligiøsitet og nyåndeligheden. Denne strømning kom frem i Danmark i 1970'erne og 1980'erne og var inspireret af blandt andet hinduismen og buddhismen. Hovedpunkterne var i begyndelsen spørgsmål om Guds væsen, menneskets levevis og livsløbets bestemmelse, men er nu snarere blevet til spørgsmål om personlig søgen efter identitet og bestemmelse. Igen ses altså det individuelle element.

Den tredje form, kulturkristendommen, er en kulturform, der ikke opfattes som religiøs, selv om dens grundlæggende værdier i høj grad er forankret i kristendommen (ibid., 112). Kulturkristendommen er synlig i forsvaret, især under internationale operationer; folkekirken er repræsenteret ved feltpræsterne, men deres forkyndelse udgør ikke den primære åndelige vejledning for soldaten.

Man kunne sige, at disse tre former tilsammen udgør en kulturreligiøs form, der giver frihed til at sammensætte en individuel religion, understøtter en personlig søgen efter identitet og trives i et sekulariseret, kulturkristent samfund. Nogle kalder denne form "*patchwork-religion*", fordi den består af sammensatte "lapper", men den er dynamisk og svær at definere. Fx tror over 20 procent af kristne danskere også på reinkarnation², og i 2008 viste en undersøgelse, at 64 procent af danskerne ganske vist tror på Gud, selvom kirkens dogmer om paradiset, synd og helvede ikke har mange tilhængere (Claus Vincent i Kristeligt Dagblad, 11. juli 2011). I bogen *Kristendommen under forvandling* (2005) er denne tendens beskrevet på en måde, som jeg vil lade gøre det ud for en forsøgsvis definition: "Godt nok er vi ikke holdt op med at tro på Gud, men vi er holdt op med at lade [k]ristendommen forme den måde, vi lever vort liv på – offentligt såvel som privat" (Mortensen 2005, 148). Jeg vurderer, at en sammensat religionsform giver gode betingelser for asatroens udvikling blandt soldater, specielt under internationale operationer. Her er soldatens virkelighed radikalt anderledes end den hjemlige, og som vi skal se, kan den gamle nordiske

(1) Kilde: <http://arbejdsmiljonet.dk/files/assets/bo%20axel.pdf>; sidst hentet den 24. august 2011.

(2) Kilde: <http://www.religion.dk/artikel/405039:Spoerg-om-kristendom>, sidst hentet den 22. marts 2011.

religion og asatroen bidrage med elementer, der egner sig godt til en tilpasset tolkningsramme. Først skal der dog knyttes nogle generelle bemærkninger til asatroens placering i dansk religions- og trosliv. I Danmark findes der bare et enkelt statsgodkendt trossamfund for asatroende, nemlig Forn Siðr, der i 2011 havde ca. 600 medlemmer. Hverken statistisk materiale eller en henvendelse til Forn Siðr har kunnet tilvejebringe oplysninger om de danske asatroendes beskæftigelse, herunder hvor mange, der er soldater. Forn Siðr er medlem af Asatrafællesskabet i Danmark, en sammenslutning af såkaldte blótgilder eller -grupper, fx Harreskovens Blótgilde Odins Hird, Gefions Hird og Blotgruppen Ask (Pedersen 2005, 135f.). Selv om disse ikke er statsgodkendte, findes der altså en række muligheder for i ét eller andet omfang at dyrke sin asatro i et fællesskab.

Myter og mytologi i populærkulturen

Såvel trossamfund som enkeltpersoner udvælger elementer fra deres religion, der så kommer til at udgøre kernen i en trospraksis. Der kunne fx være tale om at bruge folkekirkens ritualer på en måde, der ikke er udtrykt i kirkens dogmatiske sprog, og som er fjern fra kirkens egen forståelse af dem. Det kan fx være, at man lader sit barn døbe, fordi barnedåb er en tradition, mere end fordi man tror på det, dåben indebærer (Mortensen 2005, 106). Uanset, hvilke elementer, der udvælges, kan de være betinget af samtiden, og aktuelt har myter og mytologi fået en fremtrædende plads i populærkulturen. Efter min vurdering finder vi her en stor del af de elementer, der kan tænkes at påvirke den danske soldats religiøsitet. Jeg bruger ordet "populærkultur" som fællesbetegnelse for kulturelle genrer og områder med stor udbredelse og popularitet, fx pop- og rockmusik, film og tv. Betegnelsen bruges ofte synonymt med eksempelvis *mainstream*-kultur eller lavkultur og i kontrast til finkultur, fx klassisk musik og avantgardisme.

I de senere år har nordisk mytologi og mytiske fortællinger oplevet et verdensomspændende gennembrud i populærkulturen, især i litteraturen, filmen og i form af rollespil, både *live*, som brætspil og computerspil. Hvornår strømmingen er begyndt, og hvad der har sat den i gang, er svært at sige, men en tegneserie som *Valhalla*, bøger som *Harry Potter* og *Ringenes Herre*, film som *Star Wars* og rollespil som *World of Warcraft* er aktuelle eksempler på, hvordan man benytter sig af myter og mytologi i forskellige kulturelle genrer.

Grundlæggende betyder "myte" religiøs grundfortælling. Myten tilbyder en slags omvendt verden, hvor vi ikke oplever de forskelle, der gælder i virkeligheden: mennesker lever side om side med guder og uhyrer, dyr kan tale, og naturens fænomener virker anderledes. Af denne grund vil nogle kalde det en flugt fra virkeligheden at ty til myter, men på den anden side kan myten også ses som en spejling af virkeligheden. Som genre er den beslægtet med sagn og eventyr, men hvor eventyrets imaginære fænomener ofte optræder i vores verden, forholder myten sig til en overjordisk forestillingsverden, hvis begivenheder kan overføres til eller tolkes ind i vores virkelighed. Det mytologiske univers kan altså på den ene side være en flugt fra virkeligheden, og på den anden side kan det være en tolkning, der giver virkeligheden mening.

Asatroen er en folkereligion, der tager udgangspunkt i menneskets eget liv. Den lægger vægt på trivsel og frugtbarhed og kan ses som udtryk for en slags religiøst instinkt: mennesket har ubevidst brug for religionen som en tolkningsramme. I dag er folkereligionen imidlertid blevet ændret eller er helt forsvundet (Højsgaard & Iversen 2005, 111), men med afsæt i sekulariseringen vurderer jeg, at den fortrinsvis er blevet ændret. I asatroens moderne form går ændringen i retning af en romantisk og nostalgisk søgen efter en "oprindelig" idé om, hvordan vi skal leve. Dette kan ses som en konsekvens af, at mennesket med sekulariseringen er blevet placeret i sin historiske sammenhæng, hvilket den nyreligiøse strømning, der slog igennem i 1970'erne, også er udtryk

for: "Kernepunkterne i den nyreligiøse tankegang er de samme som i folkereligiøsiteten: Hvad er 'Gud', hvordan skal vi leve, og hvad er livsløbets bestemmelse?" (ibid., 112).

Dette grundlæggende forhold mellem religion og dagligt liv genfindes i Det Gamle Testamente: "Hvis du gør det gode, kan du se frit op, men hvis du ikke gør det gode, lurder synden ved døren" (1 Mos 4₇). Og de genfindes i Det Ny Testamente, hvor etiske refleksioner og menneskelivets udfordringer er fremtrædende temaer. Et eksempel på det sidste er Paulus' brev til romerne, hvor det hedder: "Det gode, som jeg vil, det gør jeg ikke, men det onde, som jeg ikke vil, det gør jeg" (Rom 7₁₉). I populærkulturen optræder disse temaer fx i værket *Ringenes Herre* (1954) af John Ronald Reuel Tolkien (1892-1973). Kort fortalt er det historien om "ringfællesskabet", en gruppe bestående af forskellige, mere eller mindre menneskelignende væsener – fx de såkaldte hobbitter, elverfolk, trolde og troldmænd – der lidt tilfældigt bringes sammen for at redde deres verden, Midgård. Midgård er kommet i fare på grund af en magisk herskerring med ødelæggende kraft, der egentlig er fremstillet af det onde væsen, Sauron, men som en af hovedfigurerne, hobitten Frodo, er kommet i besiddelse af. Ringen indeholder halvdelen af Saurons kræfter og har en slags dragende indvirkning på den, der bærer den, som får vedkommende til at ønske at besidde ringens magt. Men magten er ødelæggende, og derfor må det noget umage ringfællesskab drage ud for at uskadeliggøre ringen ved at smide den i Dommedagsbjergets indre. Undervejs må Frodo og hans fæller modstå ringens fristelse, og de må blandt andet forsøge at undgå Saurons ringånder, der jagter ringen, samt kæmpe mod de groteske orker. Alle disse udfordringer sætter fællesskabets indbyrdes forhold på prøve.

Ringenes Herre fortæller først og fremmest en historie om kampen mellem det gode og det onde, både i verden og i mennesket, men den er også en opbyggelig historie om møder på tværs af barrierer og om gode dyder som samarbejde, sammenhold og loyalitet. Og fordi den beskæftiger sig med disse temaer, der kendes fra religiøse universer, fx kristendommen, kunne man kalde det en sekulær, populærkulturel genfortolkning af en religiøs arv. Derfor vil nogle se den som gammel vin på nye flasker.

Sammenfattende kan man sige to ting. For det første afspejler populærkulturen det forandrede religions- og trosliv: religiøse temaer er blevet *mainstream*, fordi de bringes ind i nye sammenhænge og tilpasses en ikke-religiøs livsanskuelse. Samtidig tillægges religiøse symboler individuelle betydninger, der i det generelle billede er diffuse, netop fordi de er individuelle.

For det andet er religionen blevet en identitetsmarkør, det vil sige, at vi identificerer os med vores religion frem for vores etnicitet eller kultur (Mortensen 2005, 148). Dette gælder også for religiøse temaer og symboler, en tendens, der ses både individuelt og kollektivt, blandt andet i forsvaret. Her har det igennem mange år – i nogen udstrækning – været skik at give danske baser i udlandet mytologiske navne, fx Valhalla i Bosnien, Yggdrasil i Irak og Einherjer og Dane-lagen i Afghanistan. Brugen af mytologiske navne er dog ikke konsekvent, og som eksempel på en base, der ikke har et mytologisk navn, kan nævnes Camp Bülow, der blev indviet i Kroatien i begyndelsen af 1990'erne (Forsvarskommandoen 2000, 208f.). Navnet Bülow tilhørte en gammel tysk-slavisk adelslægt, hvis danske medlemmer udmærkede sig som officerer, og derfor har det en vis militærhistorisk betydning. Men det har hverken den samme brede appel eller grad af "danskhed", som et mytologisk navn har. Desuden tilbyder selve det mytologiske univers, som tidligere antydet, en tolkningsramme, der kan gøre det lettere at forholde sig til livet som udstationeret soldat.

Soldater og asatro

Asatroen har sin oprindelse i den nordiske religion fra den danske vikingetid, det vil sige fra før Danmark blev kristnet, men den asatro, vi kender i dag, er en religiøs genfortolkning af vikingernes tro. Når man taler om den nordiske religion, taler man ikke om én religion, men om en række religiøse traditioner og skikke, der blev dyrket i de nordeuropæiske lande fra omkring år 700 e.v.t. til år 1300. Der var tale om en lokalt og socialt orienteret folkereligion, der ikke – som eksempelvis jødedommen, kristendommen og islam – havde kanoniserede tekster, men dyrkede sin kosmologi gennem mange ritualer. Den var polyteistisk, hvilket vil sige, at den havde mere end én gud, og guderne var opdelt i aser, vaner og jætter. Grundstammen var et verdensbillede bestående af de tre verdener Asgård, Midgård og Udgård, der tilhørte henholdsvis aserne, menneskene og de dæmoniske jætter. De lå som koncentriske cirkler med Asgård inderst og verdenstræet Yggdrasil som centrum. Nogle af de folkeligt bedst kendte aser i dag er hersker- og krigsguderne Odin og Thor, der repræsenterede kosmos og tilværelsens gode kræfter, mens jætterne repræsenterede kaos.

Moderne asatro er som nævnt en religiøs genfortolkning. De vigtigste guder er Odin, Thor, Tyr og Balder, der fortrinsvis ses som krigsguder, og som repræsenterer tilværelsens gode kræfter. Hvilke af deres egenskaber og kræfter, der værdsættes, er imidlertid forskelligt. Dette bekræftes af Forn Siðrs egen hjemmeside, hvor det blandt andet hedder:

”Blandt vore medlemmer har vi folk, som ser Guderne som personlige magter, som man kan kommunikere med og få hjælp af. Vi har andre, der ser dem som psykologiske arketyper, som man kan fordybe sig i og via disse lære noget om den virkelighed, vi befinder os i. Nogle ser magterne som forskellige naturkræfter og finder stor glæde i at være i naturen. Så er der dem, der deler verden op i en fysisk og en åndelig verden, hvor vi (og naturvidenskaben) hører til i den fysiske og Guderne hører til i den åndelige...For andre igen, er det overvejende det livsfilosofiske aspekt, som er det primære. At leve med ære, at kunne se sig selv i øjnene og som minimum være sig selv bekendt. Endelig har vi medlemmer, der kommer udelukkende for ritualernes skyld.”³

Tilgangen til asatroen er altså i høj grad præget af det individuelle valg, og det styrende er en personlig søgen efter mening. Under iagttagelse af, hvordan den danske religions- og trosliv generelt har udviklet sig, indikerer ovenstående citat også, at den nordiske religions oprindelige forklaringer på livets og naturens fænomener ikke længere er relevante. Man kunne sige, at hvor den oprindelige forklaring på tordenvejr var, at det blev frembragt af Thor, tillægges Thor i vor tids oplyste verden, hvor vi kan forklare tordenen meteorologisk, en anden, rent symbolsk betydning. Ud fra denne introduktion til den nordiske religion og asatroen stemmer skitsen af asatroen overens med, at religiøse temaer er blevet mainstream og tillægges individuelle betydninger, blandt andet som identitetsmarkører. Religionen markerer på én gang individualitet og kulturelt tilhørsforhold, hvilket ses blandt fx nydanskere (Mortensen 2005, 148). Hvad soldaten angår, er det ikke globaliseringen, men den militære uniformitet, han reagerer imod, men reaktionsmønsteret er principielt det samme. Derfor finder jeg det rimeligt at diskutere og forsøge at identificere, hvilke af den nordiske religions og asatroens skikkelser og symboler, der er så at sige mest ”brugbare” for soldaten i henhold til hans selvforståelse og identitet.

(3) Kilde: <http://www.fornsidr.dk/dk/omfornsidr/spoergsmaalogsvar>, sidst hentet den 28. august 2011.

De to mest populære guder er Odin og Thor, der tilsammen besidder vigtige egenskaber, der kan tænkes at appellere til soldaten. Odin er en kompleks gud, der på den ene side forbindes med visdom og på den anden side med kamp og død – formentlig primært de to sidste. Han har magt over nogle sendebude kaldet valkyrier, der på hans bud henter udvalgte, faldne krigere af menneskeslægten fra slagmarken og til hans borg, Valhal, i Asgård. Thors kosmologiske rolle som tordengud forbinder ham til naturen, men mange opfatter ham primært som krigsgud, fordi han utrættelig værner om kosmos og bekæmper kaos. Hvis man skal forsøge at knytte nogle overordnede, sammenfattende begreber til de egenskaber, Odin og Thor tilsammen besidder, er følgende fem gode bud: skæbnetro, martyrium, mod, udholdenhed og styrke. De to første knytter sig fortrinsvis til Odin, de næste tre til Thor, men alle fem er nært forbundne, hvilket kan illustreres med en slags kausalsammenhæng: Hvis den asatro soldat kæmper modigt og falder ærefuldt i kamp, og Odin finder ham værdig, bliver han hentet til Valhal af valkyrierne og gjort til 'einherjer'. En einherjer er en vikingekriger, der lever i Valhal, hvor han træner til at kæmpe mod jætterne i den store, afgørende kamp, ragnarok. Krigerens skæbne er altså at dø i kamp, og denne skæbne kan betegnes som en slags martyrium, fordi der med døden følger en belønning. Uden yderligere sammenligning kender vi dette fra blandt andet islam.

I forbindelse med studier i etik har jeg gennemført observationer blandt danske soldater i Afghanistan. Formålet var at identificere den enkelte soldats position i en formel dansk, krigsetisk diskurs. Jeg fandt, at mange soldaters opfattelse af, hvad der er henholdsvis etisk og uetisk, grunder på personlige holdninger mere end indlærte, etiske principper. Det er en individuel etik baseret på, hvad man kan kalde kulturelt arvegods, og på baggrund af, hvad jeg indtil nu har vist, er det sandsynligt, at mange soldaters religion ligeledes er individuel. Etik og religion er idéhistorisk nært forbundne, men uanset, om der er tale om det ene eller det andet, er kernen det individuelle udtryk. Derfor er det også kun soldaten selv, der kan redegøre for sin religion, og det er principielt umuligt at sige noget generelt.

Foreløbig sammenfattende vurderer jeg, at soldatens forhold til asatroen består i fascination. Det mytologiske univers tilbyder en ramme, der på såvel det kollektive som det individuelle niveau gør det lettere at forholde sig til og forstå livet som udstationeret soldat. På det individuelle niveau kommer fascinationen desuden til udtryk i en religiøs praksis, der primært forbindes med den nordiske religions krigertradition, fordi den associerer til soldatens job og hverdag. De gamle nordiske guder samt de artefakter og symboler, der knytter sig til dem, er populære at anvende, når soldaten tager på en international operation. Dette hænger sandsynligvis sammen med, at guderne oftes forbindes med krig, styrke og kaoskamp, mere end fx frugtbarhed, tro, håb og kærlighed, hvad de imidlertid også kan forbindes med. Samtidig kan Thor ses som et langt bedre forbillede for en soldat i krig, end fx Jesus. Hvor Thor tager kampen op med kaosmagterne, taler Jesus om forståelse og tilgivelse i stedet for gengæld: "Men jeg siger jer, at I ikke må sætte jer til modværge mod den, der vil jer noget ondt. Men slår nogen dig på din højre kind, så vend også den anden til" (Matt 5₃₉). Budskabet om ikke at sætte sig til modværge vil for nogle være svært foreneligt med krigens realitet.

Det mytologiske univers tilbyder altså en ramme, der giver en så at sige brugbar tolkning af virkeligheden, både kollektivt og individuelt, og som den enkelte soldat kan inddrage i en personlig, religiøs praksis. Dette både afspejler den religiøse samtid, hvor dogmer, læresætninger og etik er genstand for individuel fortolkning (Hammersholt & Schaffalitzky de Muckadell 2011, 207). I denne bevægelse påvirker blandt andet køn, geografi og uddannelsesniveau individets religionsopfattelse, og den essentialisme, som religiøse lærebøger bibringer, gengiver fortrinsvis en religiøs elites religionsdefinitioner. Nøglen til at forstå selve begrebet religion er derfor ikke

at lytte til, hvordan eksperter definerer, hvordan et religiøst liv bør leves, men at se på, hvordan religiøse mennesker lever deres liv (ibid.). Dette vil jeg forsøge i det følgende, hvor jeg også vil diskutere nogle af de religionssociologiske mekanismer, der træder i kraft i et operationsområde

Operation, enhed og individ

Når soldaten tager på en international operation, træder han ind i en ny verden, der er radikalt forskellig fra hans kendte, hjemlige verden. Dens fysiske rammer er den base, han skal bo i, og det gælder uanset, om der er tale om en stor base som eksempelvis Camp Bastion i Afghanistan med mange tusinde soldater eller en mindre patruljebase med en enkelt deling på 30-35 mand. Hver base er sin egen verden, og soldaten vil i et eller andet omfang medvirke i dens opbygning, daglige rutiner, fællesskab og jargon. Man kunne sige, at soldaten tager del i en skabelsesproces, hvilket vi skal vende tilbage til.

Som tidligere nævnt kan man med folkereligionen tale om et religiøst instinkt, og på samme måde kan man tale om et rituelt instinkt. Det kommer til udtryk på forskellig måde, blandt andet i form af rituel adfærd, og for soldaten vil dette ske, når han tager på en international operation. En udstationering er præget af blandt andet forandring og usikkerhed, og det gælder generelt, når der sker noget skelsættende, at vi griber til ritualer for at forstå, hvad der er sket: "Ritualet giver det usikre opmærksomhed og hjælper os til at finde sig til rette i de nye omstændigheder" (Modéus 2007, 41). Med til det rituelle instinkt hører en rituel adfærd, det vil sige et naturligt behov for at markere områder, hvor vi kan drages i tvivl, fx kulturelle grænser, tid og forandring samt relationer. Et eksempel på rituel adfærd er brugen af mytologiske navne; det er et udtryk for identifikation, som har at gøre med kulturelle grænser, og netop identifikationen vil i kraft af den rituelle adfærd hele tiden være vores ubevidste sigte. Med andre ord er det principielt underordnet, *hvad* der afstedkommer adfærden. Overfører vi dette til soldaten, er det muligt, at hans interesse for asatro bliver vakt alene, fordi basens navn stammer fra den nordiske mytologi: det vigtigste for soldaten er, at han får noget at identificere sig med (ibid., 49f.). I det følgende vil vi se på, hvad den rituelle adfærd består af, uafhængig af den nordiske religions indflydelse.

"Den gode verden"

Først og fremmest er der "skabelsesprocessen". Grundpillen er, at alle er jævnbyrdige, fordi alle er soldater, samt at der står gensidig faglig respekt om soldaten og hans funktion uafhængig af den formelle rangorden. Der er således tale om en grundpille i overført betydning, nemlig som udtryk for en omgangstone eller social atmosfære. I konkret forstand er grundpillen muren omkring basen, der adskiller soldaten fra det, der er udenfor. Muren udgør skillelinien mellem "dem og os", mellem de gode (os) og de onde (dem) og etablerer dermed samtidig "de godes verden" eller "den gode verden". Den gode verden er isoleret, der gælder særlige skrevne og uskrevne regler, og der findes traditioner og ritualer, som kun fungerer her. Soldaten overtager nogle af disse fra de soldater, han afløser, når han ankommer til operationsområdet, men han er også med til at skabe nye. Den militære uniformitet betyder, at det er soldatens identitet som netop soldat og ikke som "civil", der medvirker til at bestemme, hvilken social plads og indflydelse, han vil få. Uniformiteten understøtter desuden, at de sociale mekanismer, der er i spil, kun fungerer i den gode verden. Når soldaten vender hjem fra operationen og eventuelt forlader forsvaret, vil han typisk også forlade sin identitet; hvis han bliver i forsvaret, vil hans identitet som soldat sandsynligvis ændre karakter.

Den nordiske religions tre verdener, Asgård, Midgård og Udgård, passer fint til forestillingen om den gode verden: Asgård og Midgård udgør tilsammen den gode verden, mens Udgård, modstandernes verden, er alt det uden for muren. Mytologiens funktion som tolkningsramme er tydelig her, og grænsedragningen er fællesskabskonstituerende.

Operationens "dem og os"

Når soldaten skelner mellem "dem og os", sker det i tre tempi: internt mellem danske soldater, mellem danske soldater og deres allierede samt mellem de allierede parter og deres modstandere. Det sidste er selvfølgelig – i det mindste for soldaten – hvorfor jeg kun beskriver de første to forhold her.

Det første har at gøre med uniformiteten: Alle er klædt ens, og der er en formel rangorden. Disse forhold må soldaten bryde, hvis han ønsker at manifestere sin identitet, og det kan han gøre på flere måder. For at nævne nogle eksempler, jeg har observeret i Afghanistan, ses det på baretføring, selvindkøbte udrustningsgenstande, t-shirts med diverse tryk samt tatoveringer og armbånd. Næsten uanset, hvad der er tale om, er hensigten at markere andre tilhørsforhold end det selvfølgelig, nemlig funktionen som soldat.

Det næste forhold er, hvordan de allierede parter adskiller sig fra hinanden. Der er selvfølgelig en umiddelbar forskel i kraft af nationalitet, forskellige uniformer og lignende, men soldaterne synes alligevel at have behov for at manifestere deres tilhørsforhold yderligere, hvilket vi allerede har berørt, nemlig ved at hente de danske basers navne fra den nordiske mytologi.

For at anskueliggøre, hvordan behovet for adskillelse opstår, vil jeg inddrage "The Rule of The Martian" – marsmandens regel – som er beskrevet af blandt andre den israelske professor Albert Baumgarten. Han bruger en forestilling om, hvordan en marsmand ville se på vores verden, til at beskrive, hvordan der opstår fjendtlighed mellem jødiske grupper i Israel: "*hostility is likely to be greatest between two groups between which a Martian would have most difficulty distinguishing*" (Alon, Gruenwald & Singer 1994, 121). Fjendtlighed synes ifølge reglen hyppigst at opstå mellem to grupper, der er så tæt på at være ens, at kun grupperne selv kan skelne dem fra hinanden. Men lige så meget, som reglen handler om fjendtlighed, handler den om bestræbelsen på at adskille sig fra sine nærmeste naboer:

"Man polemiserer imod [de andre] og skaber derved sin egen identitet. Hvem er vi? Vi er den gruppe, der ikke omfattes af det sæt af negative bestemmelser, som vi bruger til at definere og slå vores nærmest beslægtede åndsfæller i hovedet med... I marsmandens perspektiv er det imidlertid vanskeligt at øjne forskellen. Mens den enkelte gruppe har travlt med at distancere sig fra sine nærmeste frænder, ser det udefra ud, som om der er tale om samme fænomen." (Anders Klostergaard Petersen i Kristeligt Dagblad, 30. april 2002).

Man fremhæver ingen ligheder, kun forskelle, og tilmed forskelle, der ikke er reelle, men postulerede. Og jeg vil påstå, at dette også gør sig gældende, først på det kollektive og dernæst på individuelle niveau. Målet er i begge tilfælde alene at skabe en egen identitet. Vi ser det blandt andet i Camp Bastion i Afghanistan, der er en britisk base med henved 21.000 soldater. Et mindre antal soldater af det samlede danske kontingent i Afghanistan bor i lejren Danelagen Lines, der

ligger inde i Camp Bastion, og som desuden rummer en mindre del kaldet Camp Viking⁴. Det er interessant, at lejren hedder Danelagen Lines, for *Danelagen* var oprindeligt et område nord for London, England, som forblev under dansk herredømme efter en fredsaftale i år 878. Selv om det var dansk, var Danelagen fuldstændig omgivet af engelsk territorium, ligesom det altså også gælder for Danelagen Lines. På den ene side kan navnet opfattes som uskyldigt, historisk drilleri, mens det på den anden side vidner om et behov for identitetsmarkering. Navnet udtrykker danskhed og henviser samtidig til vikingetiden, en verdenskendt epoke, der associerer til vikinernes omdømme som krigere. Endelig bekræfter det marsmandens regel, for i marsmandens perspektiv er de allierede soldater alle soldater.

Operation, enhed og individ forenes i "den gode verden". Operationen og dens mål udgør sammen med enheden og det, den står for, et element, som soldaten vil identificere sig med. Internt i enheden vil mindre enheder og individer desuden søge en yderligere identifikation ved hjælp af adskillelse, der baseres på forskelle frem for ligheder. På alle niveauer vil man kunne observere indforståede koder, der understøtter eller måske ligefrem legitimerer den enkeltes identitet og tilhørsforhold, og de vil være forankret i forskellige udtryk. Det særlige er imidlertid, at de kun "virker" i den verden, hvor de er opstået. Når soldaten vender hjem fra operationen, vil hans t-shirts, tatoveringer og armbånd muligvis ændre eller måske endda helt miste deres betydning. På baggrund af rent principielle betragtninger om menneskets rituelle adfærd, har vi set, at ritualer og symboler i almindelighed spiller en vigtig rolle. Vores rituelle instinkt kræver en særlig handling, når der er sket noget skelsættende; der må ritualer og ceremonier til, for at vi kan forstå, hvad der er sket: "Ritualet er et svar på noget, som er sket, og dets sigte er at gøre det usikre og svage tydeligt samt at gøre det uvirkelige virkeligt" (Modéus 2007, 42). Vi er sjældent bevidste om vores rituelle adfærd, men mytologiens gennembrud i populærkulturen, fascinationen af asatroen samt mytologien som redskab til forening af enhed og individ passer godt til den.

Ritualets nødvendighed

Overfører vi de principielle betragtninger til soldatens arbejde i operationsområdet, er et godt eksempel de patruljer, der bliver gennemført i *Green Zone* i Helmand-provinsen i Afghanistan. Her har det i flere år været praksis, at feltpræsten siger nogle ord til soldaterne og lyser velsignelsen over dem, inden de går ud på patrulje. For nogle er denne handling religiøs, for andre giver den tryghed, mens atter andre måske vil kalde den overtroisk. Men uanset individuel perception forsøger den som et ritual at forholde sig til en *potentielt* skelsættende situation, nemlig risikoen for, at soldaten ikke kommer helskindet, endsige levende tilbage fra patruljen. Forståelsen af ritualet som et svar på noget, der er sket, kommer alene af, at vi i vores kultur kun sjældent oplever ritualet som andet. I andre kulturer finder vi imidlertid flere ritualer, der forholder sig til noget potentielt. Som et historisk eksempel kan nævnes de japanske selvmordspiloter, *kamikaze*-piloterne, der under Anden Verdenskrig styrtede sig i døden mod fjendtlige mål. Forud for disse togter gik et ritual, der understregede den guddommelige handling, som togterne blev anset for at være.

Hvis vi imidlertid fastholder forståelsen af ritualet som et svar, kan man sige, at det svarer på det potentielt skelsættende, hvilket gør det "foregribende". Eftersom feltpræsten forestår dette ritual, antager det skikkelse af en slags minigudstjeneste eller andagt, og man kan sige, at feltpræstens opgave er at sende soldaterne af sted, ligesom gudstjenesten grundlæggende kan opfattes som

(4) Kilde: <http://forsvaret.dk/HOK/International%20Info/ISAF>, sidst hentet den 31. august 2011.

en udsendelse (Iversen & Harbsmeier 2010, 335). Det foregribende ritual er beslægtet med det såkaldte overgangsritual, der markerer overgangen fra et stadium i livet til et andet, fx konfirmationen, og ud fra den betragtning har det to funktioner: At bevirke en emotionel stabilisering ved at artikulere de følelser, der overmander den enkelte soldat, fx angsten for den forestående patrulje, og at bevirke en integration i fællesskabet og modvirke potentiel isolation (ibid.). Man kan tale om isolation her, fordi soldaten konstant vil veksle mellem forskellige fællesskaber, hvor patruljen er én slags, mens fx dagliglivet i basen er en anden. Integration og fastholdelse i fællesskabet er vigtigt, og det nødvendiggør ritualen.

Sammenfatning

Denne artikel har undersøgt udbredelsen af asatroen blandt danske soldater, herunder såvel asatroen som betydningen af dens udbredelse for forsvaret. Dette er sket med udgangspunkt i arbejdet med religionens udfoldelse i praksis, hvor jeg efter at have givet et overblik over dansk religions- og trosliv generelt, har diskuteret betydningen af, at myter og mytologi i de senere år har fået en fremtrædende plads i dansk populærkultur. Jeg mener ikke, der kan være tvivl om, at denne udvikling påvirker soldatens religiøsitet, hvilket bekræftes af de religionssociologiske mekanismer, der træder i kraft under internationale operationer.

Myter og mytologi er gode 'redskaber' til at forene enhed og individ. Under internationale operationer udgør den base, soldaten arbejder og lever i, en verden i sig selv, og brugen af den nordiske mytologis symbolik er en del af grænsedragningen mellem "dem og os". Dette er set både i det tidligere Jugoslavien, Irak og Afghanistan, hvor danske baser har og har haft navne som Valhalla, Yggdrasil og Einherjer. Danelagen Lines i Afghanistan er et godt eksempel på, hvordan kollektiv identifikation med vikingerne adskiller danskerne fra briterne. Mange soldater tager den kollektive identitet til sig, men manifesterer samtidig deres egen identitet ved hjælp af eksempelvis tatoveringer og armbånd, der markerer tilhørsforhold og status på tværs af det formelle hieraki.

Også ritualer skaber enhed. Selv om feltpræsten repræsenterer folkekirken, er han eller hun også en neutral aktør, i det mindste i militær forstand. Når feltpræsten lyser velsignelsen, inden soldaten går på patrulje, er det ikke et entydigt kristent ritual. Det er neutralt og forenende, og jeg har desuden kaldt det foregribende, fordi det forholder sig til risikoen for, at soldaten ikke vender tilbage til basen. Og det er vigtigt. Det virker emotionelt stabiliserende, artikulere soldatens følelser, integrerer ham i et fællesskab og modvirker potentiel isolation.

Jeg vurderer, at hovedparten af de soldater, der er tilhængere af asatroen, netop er tilhængere, og at der er tale om et udtryk for fascination og identifikation mere end konfession. Fascinationen er kontekstbestemt, så det er dybest set tilfældigt, hvad der kommer til at fascinere soldaten. Hvis den base, han skal bo i, bærer et mytologisk navn, ligger fascinationen af og identifikationen med den nordiske mytologis skikkelser, symboler og ritualer lige for. Soldatens ubevidste, rituelle adfærd har nemlig hele tiden krævet, at han først og fremmest får noget at identificere sig med. Man kan sige, at så snart dette krav er indfriet, kan fascinationen udvikles. Når det er sagt, er den nordiske religion, underforstået asatroen, en oplagt grænsedragende og fællesskabskonstituerende tolkningsramme, når soldaten er udstationeret. At der fortrinsvis er tale om fascination, afspejles i øvrigt i soldatens forhold til sit kulturkristne arvegods, fordi elementer fra kristendommen, den nordiske religion og andre religioner optræder sammen i en personlig, levet religion. Hvilken betydning det har for forsvaret, at udbredelsen af asatro blandt soldater angivelig er udtryk for fascination og identitetsmarkering mere en egentlig religiøs tendens, er svært at sige. Soldatens fascination af asatroen udnyttes til en bevidstgørelse af ritualens nødvendighed, hvilket

jeg opfatter positivt, fordi det kan være med til at fremme en kultur, hvor artikulering af følelser ikke er tabu. Dette arbejder forsvaret allerede aktivt med, men alene på psykologiens område, og derfor vurderer jeg, at fortsatte empiriske undersøgelser af soldaters levede religion indebærer et potentiale, forsvaret fremadrettet vil kunne drage nytte af.

Litteratur

Baumgarten, Albert (forfatter), *"The Rule of The Martian as Applied to Qumran"* i Alon, Ilai, Ithamar Gruenwald & Itamar Singer (red.), *Israel Oriental Studies XIV. Concepts of the Other in Near Eastern Religions*, Tel-Aviv University: Annual Publication 1994, 121-142.

Forsvarskommandoen (red.):

Ved forenede kræfter. Forsvarets øverste militære ledelse. Forsvarschefembedet og forsvarets udvikling 1950-2000, Vedbæk: Forsvarskommandoen 2000, 199-266.

Hvithamar, Annika (forfatter), *"Uden for murene. Når religionsvidenskaben møder fagtraditionen"* i Hammersholt, Torben & Caroline Schaffalitzky de Muckadell (red.), *At kortlægge religion. Grundlagsdiskussioner i religionsforskningen*, Højbjerg: Forlaget Univers 2011, 207-222.

Harbsmeier, Eberhard & Iversen, Hans Raun (forfattere), *Praktisk Teologi*, Frederiksberg: Forlaget ANIS 2010, 66-157.

Iversen, Hans Raun (forfatter), *"Gudstro i den danske religionspark"* i M. Højsgaard & H. Raun Iversen (red.), *Gudstro i Danmark*, København: Forlaget ANIS 2005, 103-123.

Modéus, Martin (forfatter), *Menneskelig gudstjeneste. Om gudstjenesten som relation og ritual*, Frederiksberg: Forlaget ALFA 2010, 37-70; 161-245.

Mortensen, Viggo (forfatter), *Kristendommen under forvandling. Pluralismen som udfordring til teologi og kirke i Danmark*, Højbjerg: Forlaget Univers 2005, 106-181.

Pedersen, René Dybdal (forfatter), *I lysets tjenseste. Nye religiøse og spirituelle grupper i Danmark*, Højbjerg: Forlaget Univers 2005, 25-176.

Petersen, Anders Klostergaard, *"Abraham er min og ikke din"*, kronik i Kristeligt Dagblad, 30. april 2002.

Vincent, Claus, *"Folkekirkens dogmer afgrænser rummeligheden"*, artikel i Kristeligt Dagblad, 11. juli 2011.